

Beşeri Sermayenin Aşınmasında Psikolojik Taciz Faktörü

The Factor of Mobbing in Depreciation of Human Capital

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Burhan BAHÇE

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, abduhah.bahce@dpu.edu.tr, Kütahya/Türkiye

Arş. Gör. Öner GÜMÜŞ

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, oner.gumus@dpu.edu.tr, Kütahya/Türkiye

ÖZET

Bireyler çalıştıkları iş yerlerinde çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedir. Bu sorunlardan en güncel ve en yaygın olanı psikolojik tacizdir. Psikolojik taciz bireyi öncelikle ruhsal ve fiziksel olarak etkiler. Sonrasında ise yargı süreçleri başlar. Bu esnada sağlık ve yargı alanlarında ciddi harcamalar yapılır. Ancak bu noktada en önemli husus, beşeri sermayenin aşınmasıdır. Zira beşeri sermayenin taşınmasıyla toplumlar ekonomik güç kayıpları riskiyle karşı karşıya kalabilmektedirler. Çünkü bireyler psikolojik taciz yaşadıklarında bir ödünleşim mekanizması içine girerler. Bir başka deyişle bireyler beşeri sermayeleri için yapacakları harcamayı, sağlık ve yargı harcamaları olarak tahsis etmek zorunda kalırlar. Bu durum ise beşeri sermayesinin kalitesinin düşmesine neden olur. Beşeri sermayedeki aşınma da üretim düzeyinin düşmesine sebep olur. Üretim düzeyinin düşmesi ise yatırımların düşmesi ve işsizlikle sonuçlanabilir. İşte bu çalışmada da böyle bir iktisadi mekanizmadan bahsedilmiştir. Çalışmada bireylerin yaşadığı psikolojik taciz nedeniyle sağlık ve yargı harcamalarının arttığı ve bunun da beşeri sermayenin aşınmasına sebep olduğu vurgulanmıştır. Çalışma sağlık ve hukuk alanında yapılacak düzenlemelerle beşeri sermayenin aşınmasının engellenebileceği hipoteziyle sonlandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Psikolojik taciz, beşeri sermaye, sağlık harcamaları, yargı harcamaları, ödünleşim.

ABSTRACT

Individuals can face various problems in the places they work. One of the most popular and the most contemporary problem is mobbing. Mobbing primarily affects the individual as physical and mental. After that, judicial processes start. Meanwhile, dramatical expenditures are realized in the scopes of health and judgement. However, the most important point in this is the depreciation of human capital. Then, societies can face the risk of economic power loss with the depreciation of human capital. The reason is that when individuals are exposed to mobbing, they enter in a trade-off mechanism. In other words, they ought to allocate the expenditures for health and judgement instead of the expenditures they would make to develop their quality of human capitals. This situation causes the quality of human capital to decrease. And, the depreciation of human capital results in a decrease in production level. In addition, the decrease in production level can cause a decrease in investments and thereby decreasing in employment level. Such kind of mechanism is told in this study. In the study it is emphasized that due to the mobbing individuals are exposed to, health and judgement expenditures increase and this results in depreciation in human capital. The study is ended with the hypothesis that the depreciation of human capital can be blocked by making regulations in the scopes of health and judgement.

Key Words: Mobbing, human capital, health expenditures, judgement expenditures, trade-off.

1. GİRİŞ

“Madeline Boyuneğmez, X Bankası’nda yüksek lisans mezunu olarak veznede çalışmaktaydı. Akademisyen olmak isteyen Madeline, sürekli kadro ilanlarını takip ediyordu. Bir gün ikamet ettiği yerde bulunan Uzay Yolu Üniversitesi’nin bankacılık ve sigortacılık bölümünde öğretim görevlisi kadrosunun açıldığını gördü. Akademisyenlik hayalini gerçekleştirmek isteyen Madeline, öğretim görevlisi kadrosuna başvurdu ve yapılan sınav neticesinde birinci olarak öğretim görevlisi kadrosuna atanmaya hak kazandı. Madeline için ilk 6 ay gayet keyifliydi. İşine gidip geliyor, sıkı bir şekilde çalışıyor, derslerine düzenli giriyor ve makaleleri en seçkin dergilerde çıkıyordu. Bu 6 aylık süreçte birlikte çalıştığı iki amiriyle de uyumlu bir şekilde çalışmış; hiçbir sorun yaşamamıştı. Ancak atanan üçüncü amir April Yonca, Madeline’in yaptığı çalışmalarını kısımlıyor, onu kendisine bir tehdit olarak görüyordu. Fakat Madeline’in bulunduğu konumdan uzaklaştırılması hiç de kolay değildi. April

Yonca onu attırmak için neler yapabileceğini tasarlamaya başladı. Bir başka deyişle hedefine Madeline'i koydu. İlk olarak talep ettiği yıllık izinleri hiçbir gerekçe göstermeksizin reddetmeye başladı. Madeline önce, bu durumun normal bir süreç olduğunu zannetti ve üstünde durmadı. Ancak sonraları April Yonca her hafta gerekli/gereksiz yere toplantı yapmaya başladı. Toplantılarda Madeline'i sürekli azarlıyor, hakarete varan aşağılamalarda bulunuyordu. Bu saldırılar artınca, Madeline'in psikolojisi de yavaş yavaş bozulmaya başlamıştı. Verilen görevlerde daha önceleri hiç hata yapmamış olan Madeline, artık yaşadığı olaylardan ötürü sık sık hata yapar olmuştu. Hedefine Madeline'i koyan April Yonca ise zaten istemediği Madeline'i yıldırım için daha da üzerine gitmeye başladı ve yaptığı hatalar nedeniyle Madeline'e soruşturma açtı. April Yonca, Madeline'i o kadar kışkırtıyordu ki Madeline'e hiçbir ön inceleme yapmaksızın doğrudan soruşturma açıyordu. Madeline'in psikolojisi de artık iyice bozulmuştu. Sürekli tedirgin olduğu için farkında olmadan baş parmağını ısırıyordu ve artık baş parmağı sürekli kanar hale gelmişti. Bu durumu atlatmak isteyen Madeline, Devlet Hastanesi'nde psikiyatri servisinde randevu aldı. Ancak oradaki tedaviden memnun olmadığı için özel bir psikiyatriste gitmeye karar verdi. Fakat bunun için ciddi bir para ödemesi gerekiyordu. Yabancı bir ülkede dil eğitimi almak üzere ayırmış olduğu parayı tedavisi için özel doktora vermek zorunda kaldı. Psikiyatristte Madeline'in durumunun kötüye gittiğini özellikle sürekli baş parmağını ısırıldığını ve kanattığını fark etmişti. Madeline'i tedavi eden doktor, seanslar sırasında ayrıca Madeline'e yaşadığının psikolojik baskı olduğunu ve mahkemeye başvurmasını telkin etmişti. Mahkemeye başvurmaya karar veren Madeline, bunun için iyi bir avukat buldu. Ancak bu seferde avukata vereceği ücret söz konusu olacaktı. Sağlık tedavisi için birikimini harcayan Madeline, bu sefer de yargı masrafları için harcama yapacaktı. Daha önce çalıştığı bankaya giden Madeline avukatlık masrafları için kredi çekmek zorunda kalmıştı. Madeline, hem maddi hem de manevi olarak yıpranmıştı”.

Yukarıda anlatılan kurgusal hikayenin benzerleri, belki de her bireyin veya bireylerin çevresindeki diğer kişilerin yaşadığı veya yaşamakta olduğu bir olaydır. Günümüzde psikolojik taciz olarak adlandırılan bu olaylar, beşeri sermayeye çok ciddi zararlar verebilmektedir. Sadece hedefindeki kişiyi yıldırarak kazanç elde etmek isteyen zorba (psikolojik tacizi yapan), farkında olmadan da topluma zarar vermek durumunda kalmaktadır. Çünkü tacize uğrayan kişinin yaşamış olduğu olaylar çok boyutlu etkilere sahiptir.

Öncelikle tacize uğrayan mağdurun/mağdurenin sağlık sorunları ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar sağlık harcamaları olarak hem bireye hem de topluma bir maliyet olarak yüklenmektedir. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak psikolojik tacizin yarattığı fiziki ve psikosomatik rahatsızlıklar üzerinde durulmuştur.

Sağlık sorunları yaşayan tacizcinin hedefindeki kişi bu sefer de tacizin önüne geçilebilmesi adına mahkemeye başvurmak durumunda kalacaktır. Bu bağlamda çalışmanın devam eden kısmında psikolojik tacizin hukuki boyutları ele alınmıştır.

Son olarak mağdurun/mağdurenin yaşamış olduğu sağlık ve hukuki problemlerin beşeri sermaye üzerine yarattığı etkiler teorik olarak değerlendirilmiştir. Zira beşeri sermaye kalitesinin düşmesi bireylerin ve hane halklarının gelirlerinin düşmesi anlamına gelecektir.

2. ANA HATLARIYLA PSİKOLOJİK TACİZ

Psikolojik taciz, bir işyerindeki diğer çalışanlar ya da işverenler tarafından sistematik saldırılar şeklinde uygulanan bir psikolojik terör olup, bu teröre maruz bırakılan kişinin zararlı ve saygı içermeyen bir davranışın hedefi olmasıyla başlayan bir süreç olup, söz konusu süreçte iş yerinde çalışan bir kişiye diğer kişiler tarafından basit şakalar, alay etmeler, sürekli eleştiriler, tehditler, komplolar, görmemezlikten gelme ve açık bir şekilde iftira edilmesine kadar eziyet edilmesi, baskı altına alınması, sindirilmesi ve yıldırılması olarak tanımlanabilir (Palaz vd., 2008: 43). Son yıllarda günlük hayatta sıkça karşılaşılan bir olgu olarak ortaya çıkan psikolojik taciz kapsamlı şekilde ele alınması gereken ciddi bir husustur. Nitekim iş yerlerinde psikolojik tacize uğrayan birey ya da

bireylerden oluşmuş topluluklar iş veriminin düşmesi, mahkemelerin yükünün artması, sağlık sorunlarının ve dolayısıyla sağlık harcamalarının ortaya çıkmasına ve özel sektörde ve kamu sektöründe beşeri sermaye kalitesinin düşmesine ve neticede elde edilmesi hedeflenen üretim/çıktı düzeyinin düşmesine kadar gidebilecek olumsuz özelliklere sahiptir. Bu bağlamda psikolojik tacizi, sağlık ve hukuk kapsamında ele alıp, buradaki etkilerin ekonomideki yansımalarını teorik olarak ele almak gerekir.

2.1. Psikolojik Tacizin Sağlık Boyutu

Bireylerin sağlığını bozan psikolojik taciz sorununun yarattığı sağlık problemlerinin temelinde tacizcinin kişilik özellikleri yatmaktadır. Bu bağlamda psikolojik tacizi yapanların kişilik özellikleri şu şekilde özetlenebilir (Akgeyik vd., 2009: 123-124):

- ✓ **Çığırkanlık:** İşyerinde keyifli bir ortam yaratma kabiliyeti bulunmakla birlikte, bir anda kızgın bir ruh hali sergileyen tacizcidir ve yaygın olan kanaat işyerinde bu tacizcilerden uzak durulması yönündedir.
- ✓ **Sürekli Eleştiri Yapma:** Hedefindeki kişinin kusurlarını bularak söz konusu kusurları baskı unsuru olarak kullanır ve bu kusurları ifşa etmekten keyif alarak kendi hatalarını gizlemeyi amaçlar.
- ✓ **İki Başlı Yılan:** Burada yılan tacizcinin kendisi olup, tacizci mağdurun/mağdurenin hakkında dedikodu yaparak mağduru/mağdureyi iş arkadaşlarının boy hedefi haline getirir.
- ✓ **Kapıcı:** Psikolojik tacizi yapan kişi, tacizciyi başarısız kılmak için sahip olduğu her unsuru kullanmaya hazırdır.

Psikolojik teröre maruz kalan birey çevresinde şu davranışsal belirtileri görmeye başlar (Tınaz, 2006: 16-17):

- ✓ İşyerindeki eşyalar bir anda kaybolur ve yerine yenileri koyulmaz,
- ✓ Çalışma arkadaşlarıyla daha sık tartışma yaşamaya başlar,
- ✓ Tacize uğrayan sigara dumanını sevmiyorsa oda arkadaşı olarak veya hemen yanındaki masaya sigara içen bir kişi verilir,
- ✓ Başka bir odaya girdiğinde diğer kişiler konuşmaları hemen keser,
- ✓ İşle ilgili önemli haber ve gelişmeler tacize uğrayana duyurulmaz,
- ✓ Kişi hakkında dedikodu yapılır,
- ✓ Kişiye yeteneklerinin altında veya uzmanı olmadığı işler verilir,
- ✓ Kişi sürekli gözetim altında olduğunu hisseder,
- ✓ Kişinin mesai saatleri ayrıntısıyla kontrol edilir,
- ✓ Kişi çevresindekilerce sürekli eleştirilir/küçümsenir,
- ✓ Kişi sözlü veya yazılı olarak sorduğu sorulara cevap alamaz,
- ✓ Kişi, üstleri veya çalışma arkadaşları tarafından kontrol dışı tepkiler vermesi için sürekli tahrik edilir,
- ✓ Kişi sosyal etkinlikler yapıldığında görmezden gelinir,
- ✓ Bireyin giyim-kuşamı veya dış görünüşüyle alay edilir,
- ✓ Kişinin işle ilgili tüm tavsiyeleri reddedilir.

Çevresinde bu tarz davranışsal belirtiler hisseden mağdurun veya mağdurenin ise bu süreçten sonra sağlık sorunları yaşamayacağı kuşkusuz düşünülemez. Bu bağlamda tacize uğrayanın yaşadığı sağlık sorunları şu şekillerde ifade edilebilir (Şenerkal ve Çorbacıoğlu, 2015: 120):

- ✓ **Kronik Sağlık Sorunları:** Karın ağrısı, sırt ağrısı, baş dönmesi, baş ağrısı, kronik yorgunluk, uyku sorunları.
- ✓ **Psikosomatik Sağlık Sorunları:** Astım, şeker hastalığı, eklem ve kemik enfeksiyonu, siyatik.

2.2. Psikolojik Tacizin Hukuki Boyutu

İşyerinde psikolojik tacizle ilgili ilk hukuki düzenleme 1994 yılında İsveç’de gerçekleştirilmiş olup, söz konusu düzenlemede psikolojik taciz çalışanın işyerinden ayrılması ile neticelenen saldırganca bir şekilde çalışanın şahsına uygulanan ve sahip olduğu özellik nedeniyle kınanması gerekli olan, süreklilik arz eden veya davranışların her birinin ayrı ayrı olumsuz olarak değerlendirilebildiği davranış olarak tanımlanmıştır (Bilge, 2016: 1254-1255).

Avrupa Sosyal Şartı’nın 26. maddesinin 2. bendinde “Çalışanların birey olarak işyerinde ya da işle bağlantılı olarak maruz kaldıkları kınanılacak ya da açıkça olumsuz ya da suç oluşturan, yinelenen eylemler konusunda bilinçlenmesi, bilgilenmesi ve bunların engellenmesini desteklemeyi ve çalışanları bu tür davranışlardan korumaya yönelik tüm uygun önlemleri almayı taahhüt ederler” hükmü yer almakta olup, söz konusu hükümlerle psikolojik tacizin ifade edildiğine dair literatürde bir görüş birliği mevcuttur (Göztepe Çelebi, 2015: 330).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda ise psikolojik tacizle ilişkili olabilecek maddeler özetle şu şekillerde ifade edilebilir (Mercanloğlu, 2010: 42-43):

- ✓ 12. maddede temel hak ve hürriyetlerin niteliği belirlenmiş,
- ✓ 17. maddede kişilerin dokunulmazlığı ile maddi ve manevi varlığına verilen önem gösterilmiş,
- ✓ 24. maddede din ve vicdan hürriyetine vurguda bulunulmuş,
- ✓ 25. maddede düşünce ve kanaat hürriyetinin sağlanması belirtilmiş,
- ✓ 49. ve 50. maddelerde ise çalışma ile ilgili hükümler yer almış olup, söz konusu düzenlemeler çalışanı korumaya yöneliktir.

Türk Ceza Kanunu (TCK) açısından ise psikolojik tacizle ilişkili olarak değerlendirilebilecek hükümler şunlardır (Erdem ve Parlak, 2010: 272-280):

- ✓ **TCK m. 84 (İntihara Yönlendirme Suçu):** Mağdurun/mağdurenin yaşadığı psikolojik tacizin neticesinde intihara kalkışabilmesi durumunda bu madde ele alınabilir.
- ✓ **TCK m. 86-87 (Kasten Yaralama Suçu):** Fiziksel veya psikolojik olarak, psikolojik tacize maruz kalan bireyin beden bütünlüğünün zarar görmesi durumunda ele alınabilir.
- ✓ **TCK m. 96 (Eziyet Suçu):** Psikolojik tacize uğrayan kişiye psikolojik terör estiren zorba tarafından aşağılanması durumunda ele alınabilir.
- ✓ **TCK m. 102 ve m. 105 (Cinsel Saldırı ve Cinsel Taciz Suçu):** Bireye iş yerinde yapılan cinsel nitelikli davranışların bireyi bu duruma katlanmak zorunda bırakması veya bireyi istifaya zorlaması durumlarında bu madde işlerlik kazanabilir.
- ✓ **TCK m. 108 (Cebir Kullanma Suçu):** Psikolojik taciz sürecinde, bireyin hukukun izin vermediği bir davranışa sürüklenmesine sebep olma halinde bu madde işlerlik kazanabilir.

- ✓ **TCK m. 123 (Kişilerin Huzur ve Sükonunu Bozma Suçu):** Mağdurun/mağdurenin huzurunu bozmak için ısrarla telefon etmek, gürültü yapmak ya da hukuka aykırı başka bir davranışta bulunmak durumunda bu madde ele alınabilir.
- ✓ **TCK m. 125 (Hakaret Suçu):** Yapılan davranış bireyin onur, şeref ve haysiyetini rencide edebilecek nitelikte olursa bu madde işlerlik kazanır.

Gözetme borcu, psikolojik tacizle sıkı sıkıya bağlı bir kavram olup, çalışanın sağlığını ve güvenliğini sağlamak işverenin en önemli borcudur ki bu da İş Kanunu m. 77’de ifade edilmiştir (Özkul ve Çarıkçı, 2010: 494). Buna ek olarak Türk Medeni Kanunu’nun 2. maddesinde yer alan “*Herkes haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır. Hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumayacaktır*” hükmü de iş hukuku açısından psikolojik tacizle ilgili sonuç doğurabilecektir (Demir, 2009: 143).

Şüpheden uzak delil aramanın ceza yargılamasına ait olduğu gerçeğinden hareketle Yargıtay, psikolojik tacizde yüzde yüz ispat şartı aranmadığını, özel hukuk ve iş hukuku yargılamalarında vicdani kanaate yetecek kadar ispatın yeterli bulunduğunu, delillerin kesinliğinden şüphe duyulması durumunda işçi lehine ispat kolaylığı sağlanması gerektiğini ve söz konusu kolaylığın hakkaniyet ve adalet açısından daha uygun olacağını kabul etmiştir (Hüseyinli ve Atabay, 2017: 617).

3. PSİKOLOJİK TACİZ VE EKONOMİDEKİ TEORİK YANSIMALARI: BEŞERİ SERMAYE DEĞERLENDİRMESİ

Psikolojik tacizin ekonomik yansımalarından bahsetmek adına öncelikle söz konusu tacizin beşeri sermayeye etkisinden bahsetmek gerekmektedir.

İşçi çalıştığı iş yerine emek arz etmektedir. Söz konusu emek arzının kalitesi ise beşeri sermayeye bağlıdır ve bu beşeri sermaye insanların iş eğitimi, iş deneyimi ve aldığı eğitimler neticesinde elde etmiş olduğu bilgi ve yeteneklerin toplamıdır (Parkin, 2010: 3). Dolayısıyla işçiler eğitim ya da iş eğitimi aldıkça verimlilikleri artacak ve eğitim düzeyleri ne kadar yükseldikçe beşeri sermayeleri de o derece artacaktır (Hubbard and O’Brien, 2006: 679). Zira beşeri sermaye teorisi de işçilerin kapasitesini eğitim ve benzeri hususlarla arttırmak konusunda yapılan harcamalar üzerine odaklanmıştır (Baumol and Blinder, 2006: 429).

$Y = A F(L, K, H, N)$ üretim fonksiyonunda A teknolojiyi, L emeği, K fiziksel sermayeyi, H beşeri sermayeyi ve N de doğal kaynakları temsil ederken, her taraf L’ye -yani emeğe- bölündüğünde yeni üretim fonksiyonu $Y/L = A/L F(1, K/L, H/L, N/L)$ olur (Mankiw, 2008: 557). Buradan yola çıkılacak olursa beşeri sermayenin yükseldikçe, verimliliğin ve dolayısıyla üretimin de yükseleceği görülebilir. Zira beşeri sermayesi yüksek olanın daha fazla ücret alacağı; daha fazla ücret alan işçinin marjinal ürününün daha fazla olacağı varsayımı altında; daha yüksek ücret alanın üretime diğerlerine göre daha fazla katkı yapacağı sonucu doğru bir yaklaşım olacaktır (Yıldırım, 2003: 417). Sonuç olarak sermayenin ve dolayısıyla beşeri sermayenin üretimdeki rolü emeğin verimliliğini arttırmaya ve dolayısıyla üretimdeki artışa yöneliktir (Suvla, 1960: 96).

Beşeri sermayenin özellikleri ise şu şekillerde ifade edilebilir (Aksu, 2016: 76):

- ✓ Bireyin sahip olduğu, yetenek, tecrübe vb. unsurlar beşeri sermayeyi oluşturmaktadır,
- ✓ Beşeri sermaye insana yapılan yatırımlar sonucu ortaya çıkar,
- ✓ İçsel ve dışsal etkiler sonucunda oluşan beşeri sermaye, bunun neticesinde kalite yönünden artar,
- ✓ Beşeri sermaye ile fiziksel sermaye arasındaki fark insan unsurudur,
- ✓ Beşeri sermayenin değeri, toplumu oluşturan bireyler ve onların kapasitesi ile yeteneklerine bağlıdır,
- ✓ Bir ülkedeki bireylerin toplamı, beşeri sermaye stokunu ortaya çıkarır,

- ✓ Kişinin kendisinin, ailesinin ve işverenin kendine yaptığı yatırım-gelişim harcamaları beşeri sermayenin kümülatif değerini belirlemektedir,
- ✓ Beşeri sermayenin değerinin tahmininde bireyin gelecekte elde edeceği fayda bir kıstas olarak ortaya çıkmaktadır ki bu noktada kaliteli eğitimin rolü çok büyüktür.

Nitekim beşeri sermayenin bu özelliklerine dikkat edildiğinde beşeri sermayenin niteliği aratacağı için geliri yükselecek, bu gelirden meydana gelen artış birey, aile ve firma üzerinde olumlu etkiler yaratabilecek (mikro etkiler); bu durumun yaygınlaşması halinde ise gelir dağılımını, teknolojik gelişmeyi, verimliliği ve bölgeler arasındaki farklılıkları gidermeyi (makro etkiler) sağlayabilecektir (Yılmaz ve Danişoğlu, 2017: 125). İşte psikolojik taciz unsurunu da bu bağlamda ele almak gereklidir.

Psikolojik tacize uğrayan birey ne kadar eğitime ve iş deneyimine sahip olursa olsun, tacize uğramaya başladığı anda, yeteneklerini kullanamaz hale gelecektir ki zaten tacizcinin de hedefi budur. Mağdur/mağdure yeteneğini kullanamaz hale gelince verimliliği düşecek ve bu durum da arzu edilen çıktı düzeyine ulaşılmasını engelleyecektir. Bu bağlamda bireyin gelişimi için kendisinin, ailesinin, firmasının veya çalıştığı kamu kurumunun yapmış olduğu harcamalar batık maliyet riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Bireyin sahip olduğu beşeri sermaye değeri toplumu oluşturan bireylerden tarafından da belirlendiğinden ve bu bireylerden birinin de psikolojik tacizi yapan birey olduğu gerçeğinden hareketle, tacize uğrayan bireyin beşeri sermaye kalitesi olabildiğince azalacaktır. Bireylerin sahip olduğu beşeri sermayenin toplam değeri beşeri sermaye stokunu oluşturduğundan, psikolojik tacizin yaygınlaşması bir ülkedeki toplam beşeri sermaye değerinin de azalmasına yol açacaktır. Birey sahip olduğu beşeri sermaye kalitesine göre ücret alacağından, birey psikolojik tacize uğradığında işverenin kendi çalışanları için belirlemiş olduğu ücret politikası da amacına ulaşamayacak ve işveren daha düşük ücretleri içeren katı bir ücret politikası uygulayabilecek ve bu da diğer çalışanların verimliliğine ve dolayısıyla üretimin düşmesine sebebiyet verebilecektir. Bu noktada ayrıca bireyin sağlık ve hukuk için yapmak zorunda kalacağı harcamaları da ele almak gerekmektedir.

Psikolojik tacize uğrayan birey, tacizin önüne geçebilmek adına çeşitli yollara başvurmak zorunda kalmaktadır. Bunlardan biri de sağlıktır. Tacize uğrayan birey, bir sağlık kuruluşuna başvurmak zorunda kaldığında, devlet sigorta güvencesi nedeniyle sağlık harcaması yapmak durumunda kalmaktadır. Dolayısıyla tacizci sadece hedefindeki kişiye değil, devlete de kendi çıkarları adına zarar vermektedir. Buna karşılık, tacizin şiddet derecesi yükseldiğinde birey daha profesyonel bir yardım almak istemekte ve bu durumda sadece devletin kendisine sunmuş olduğu sigorta güvencesi yetmemekte; ayrıca kendi aldığı ücreti veya birikimi varsa birikiminden faydalanmak suretiyle sağlık harcaması yapmaktadır. Böyle bir durumda tacize uğrayan kişi, kendine yatırım yapacakken, elindeki yetki ve imkanları kendisine karşı kullanan tacizcinin yaratmış olduğu tahribatla uğraşmak için yatırım için tahsis etmiş olduğu maddi imkanı, sağlık için kullanacak ve bu da beşeri sermayenin aşınmasına sebep verecektir ki bu da üretimin düşmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla tacizcinin yaptığı tacizlerin önüne geçilmemesi durumunda iktisadi olarak etkin olmayan bir kaynak tahsisi olgusu ekonomik düzende ortaya çıkacak ve bu da sosyal bir çatışmaya dönebilme potansiyeline sahip olacaktır. Bununla birlikte tacizcinin negatif davranışlarını durdurmadaki en önemli araç olarak hukuk ortaya çıkacaktır.

Yaşadığı psikolojik tacizin fiziki ve ruhsal tahribatlarını ortadan kaldırmak isteyen birey, sağlık kuruluşlarına başvuruda bulunduktan sonra yasal haklarını aramak üzere özel sektörde çalışıyorsa iş mahkemelerine, kamu sektöründe çalışıyorsa idare mahkemelerine başvuracaktır. Bununla birlikte bireyin yaşamış olduğu sağlık sorunları bireye intihar, eziyet vb. durumlara sürüklemişse de mağdur/mağdure asliye ceza mahkemelerine de başvurabilmektedir. Bunun için öncelikle tacize uğrayan birey mahkemede kendisini savunması adına bir avukata başvurmak durumundadır.

Mağdur/mağdure avukata başvurduğu zaman değeri para ile ölçülemeyecek bir dava açıldığında avukatlı asgari ücret tarifesine göre ücret ödeyecek; değeri para ile ölçülebilen davalarda ise avukatlık asgari ücret tarifesindeki miktarın altında kalmamak şartıyla davanın kazanılan bölümü için ilamın kesinleşmesinden itibaren müddeabihin değerinin % 10'u ile % 20'si arasındaki bir miktarı avukata ödemek durumunda kalacaktır (Gürler, 2014: 28). Dolayısıyla bireyin sağlık harcamalarında yaşadığı ödünleşim (trade-off) olgusu burada da ortaya çıkacaktır. Bir diğer deyişle birey yatırım harcaması yerine yargı harcaması yapmak durumunda kalacaktır. Bununla birlikte birey, haksız fesih sonucu işinden çıkarılmışsa bu durumda avukat tutabilmek için devlete başvuracak ve devlet yargı harcaması yapmak durumunda kalacaktır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Giriş bölümünde anlatılan kurgusal hikayeden yola çıkılacak olursa, psikolojik tacize uğrayan kişi öncelikle bu durumun bir tacizi olduğunu algılayamamaktadır. Fakat zamanla tacizler şiddetlendikçe ve sıklaştıkça tacizcinin hedefindeki kişi öncelikle sağlık sorunları yaşamakta, sonrasında ise kendisine yönelik yapılan saldırıların durması adına yargı yoluna başvurmaktadır. Bu esnada gerek birey gerekse devlet ekonomik harcamalar yapmak zorunda kalmaktadır. Ancak en önemli husus ise kişinin ve dolayısıyla toplumun psikolojik tacizi yapan kişi yüzünden üstlendiği maliyetlerdir. Zira psikolojik taciz neticesinde beşeri sermayenin kalitesi düşmekte ve bu da istenen üretim düzeyine ulaşılmasını engellemektedir. Bu durumun önüne geçmek adına hukuk devleti ilkesinin daha da sağlamlaştırılması gerekmektedir. Örneğin psikolojik tacizde bulunan kişi hedefindeki kişinin vücut bütünlüğünü bozulmasına sebebiyet vermişse, tacizcinin idari mahkemede veya iş mahkemesinde değil; ceza mahkemesinde hapis cezası şartıyla yargılanması gerekmektedir. Nitekim hukuk devleti ilkesinin olmadığı bir ülkede psikolojik tacizi içeren davranışlar idarenin veya yönetimin takdir hakkıymış gibi algılanacak ve toplum içten içe çökecektir. Bu hususta Türk Mahkemeleri geçmiş yıllara nazaran daha duyarlı bir konumda olmasına rağmen, psikolojik taciz olayları halen devam etmektedir. Bu da yargının psikolojik taciz konusunda henüz arzu edilen bir düzeye gelmediğini göstermektedir. Zira bu tarz vakaların ceza mahkemelerinde görülmesi, tacizi yapmak isteyen kişilerin geri adım atmasına neden olabilecektir.

Sağlık alanında da psikolojik tacize uğrayan kişiye kesin teşhis konulduktan sonra, tacizcisi ile karşı karşıya gelmesine imkan vermeyecek tedbirlerin alınması gerekmektedir. Çünkü tacizcisi ile karşı karşıya gelen mağduru/mağdurenin, yaşadığı ruhsal ve fiziksel sorunlarla karşı karşıya kalması aynı sorunların devam etmesine neden olacaktır.

Sağlık ve hukuktaki gerekli tedbirlerin alınması ekonomik açıdan da fayda sağlayacaktır. Psikolojik tacizin yaratmış olduğu yargısal problemler ve sağlık sorunları için yapılan harcamaların beşeri sermaye için yapılması durumunda üretim düzeyi istenenden daha fazla bir artış gösterebilecektir. Sonuç olarak psikolojik tacize karşı, sağlık ve hukuk alanlarında alınacak katı tedbirler, toplumun beşeri sermayesinin yükselmesini sağlayabilecek ve daha müreffeh bir ülkede kişi başına daha yüksek bir gelire yaşama imkanı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akgeyik, T., Güngör, M., UŞEN, Ş & OMAV, U. (2009). "İşyerinde Psikolojik Taciz Olgusu: Niteliği, Yaygınlığı ve Mücadele Stratejisi", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 0(56): 91-150.
- Aksu, L. (2016). "Türkiye'de Beşeri Sermayenin Önemi: İktisadi Büyüme İle İlişkisi, Sosyal ve stratejik Analizi", İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi, 3(2): 68-129.
- Baumol, W. J. & Blinder, A. S. (2006). Economics- Principles and Policy, Thomson South-Western, China.
- Bilge, S. S. (2016). "Mobbing Terimi ve Türk Hukuk Düzeninde İncelenmesi", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65(4): 1245-1290.
- Demir, Ş. (2009). "Mobbing Olgusunun Hukuki Değerlendirmesi", 67(2), 139-145.

- Erdem, M. R. & Parlak, B. (2010). “Ceza Hukuku Boyutuyla Mobbing”, TBB Dergisi, 2010(88): 261-286.
- Göztepe Çelebi, E. (2015). “Anayasa Mahkemesi’nin “Mobbing” Başvurularına İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi”, Anayasa Dergisi, 32(-): 323-342.
- Gürler, C. (2014). “Avukatın Hak ve Yetkileri”. (Ed. Ufuk Aydın), Avukatlık ve Noterlik Hukuku, 4. Baskı, ss. 26-41, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2274/Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1271, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, Eskişehir.
- Hubbard, R. G. & O’Brien, A. P. (2006). Economics, Pearson Prentice Hall, New Jersey.
- Hüseyinli, N. & Aslan Atabay, H. (2017). “Psikolojik Tacizin İçtihatlar Işığında Uygulamadaki Yeri”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8(2): 603-636.
- Mankiw, N. G. (2008). Principles of Economics, Fifth Edition, South-Western Cengage Learning, Canada.
- Mercanlioğlu, Ç. (2010). “Çalışma Hayatında Psikolojik Tacizin (Mobbing) Nedenleri, Sonuçları ve Türkiye’deki Hukuksal Gelişimi”, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 2(2): 37-46.
- Özkul, B & Çarıkçı, İ. H. (2010). “Mobbing ve Türk Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(1): 481-499.
- Palaz, S., Özkan, S., Sarı, N., Göze, F., Şahin, N. & Akkurt, Ö. (2008). “İş Yerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) Davranışları Üzerine Bir Araştırma; Bandırma Örneği”, “İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 10(4): 41-58.
- Parkin, M. (2010). Economics, Ninth Edition, Pearson Addison Wesley, Boston.
- Suvla, R. Ş. (1960). İktisat Teorisi, Güven Basımevi, İstanbul.
- Şenerkal, R. & Çorbacıoğlu, S. (2015). “Akademik Personelin Algıladığı Psikolojik Taciz Davranışları ile İş Performansı, Psikolojik ve Fizyolojik Sağlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(1): 107-135.
- Tınaz, P. (2006). “İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing)”, Çalışma ve Toplum, 4(11): 13-28.
- Yıldırım, K. (2003). “Ekonomik Büyüme”. (Ed. Kemal Yıldırım ve Mustafa Özer), İktisat Teorisi, ss. 399-423, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1456/Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 773, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, Eskişehir.
- Yılmaz, Z. & Danışoğlu, F. (2017). “Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye’de Beşeri Kalkınmanın Görünümü Olarak İnsani Gelişim Endeksi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ocak 2017(51): 117-147.